

TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAM'IN LIBERALLEŞMESİ: “NEREYE GİDİYORSUN?”

PROF. DR. RECAİ COŞKUN*

Türkiye’de siyasal İslam’ın veya bu çalışmada kullanılacağı biçimiyle İslamcılığın mahiyeti henüz tam olarak ortaya konabilmiş değildir. Aslında (siyasal) İslamcılık dendiğinde ne anlaşılacağı da çok net değildir. Bir taraftan İslami bir söylem ile Türkiye’de iktidara gelen siyasi partiler, öte yandan siyasetle iştigali küfre yoran İslami akımlar. Bunların daha ötesinde ise aralarında çok derin ayrışmalar olan cemaatler. Bu cemaatler arasında ise siyasal kurumlara hayli mesafeli duranlar olduğu gibi siyasetin tam göbeğinde olanlar da var. Kimi cemaatler İslami bir yaşam tarzını toplumsallaştırmak adına kendi çapınca mücadele ederken bir diğeri ise uluslararası bir aktör olarak dünyanın hâkim güçlerine eklenmede herhangi bir beis görmemektedir. Bu açıdan bakıldığında İslamcılığı homojen değil, heterojen bir yapı olarak yorumlamanın çok daha anlamlı olacağı açık. Bu da olgu üzerinde yapılacak yorum ve tartışmaların çok daha hassas ve genellemelerden uzak olması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

İkinci bir husus İslamcılığın eleştirisinde hangi dilin kullanılacağıdır. Burada İslamcılığı ya kendi dili ile veya karşıt bir dil ile çözümleme seçenekleri öne çıkmaktadır. Bu çok mühim bir husustur. Burada benimsenecek yöntem, İslamcılarının bugüne kadar çok iyi kullanageldikleri mazlum ve ezilmiş söylemine sığınarak bütün teorik ve pratik açmazlarını kamufle etme imkânını onlara verebilecektir. Türkiye’de karşıtlığından bu derece iyi yararlanabilen bir başka si-

* Sakarya Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

yasi akım yok gibidir. Hele bu siyasi akım “dinî” bir olgu üzerinden kendini ifade ediyorsa onun eleştirisinde kullanılacak dilin seçiminde bir o kadar hassas olmak gerekmektedir. Ne yazık ki Türkiye’de İslamcılık üzerine yapılan tartışmaların genel karakterini laikçi² ve dışlayıcı bir dil oluşturmaktadır. Bu dilin en sorunlu tarafı, İslami heterojenliği dikkate almayarak genellemeci bir mantığa ve bütün dinî kesimleri dışlayıcı bir muhtevaya sahip olmasıdır. Bu dışlayıcılık güçlü olduğu nispette kastının ötesinde bir ters tepkiyle karşılaşmakta ve kendilerini tehdit altında gören “dindar kitleleri” de siyasallaştırarak istismara açık hâle getirmektedir. Türkiye’de siyasal İslamcılarının toplumsal zeminlerinin bu denli genişlemesinde uluslararası aktörlerin etkisi kadar laikçi çevrelerin Türkiye’nin toplumsal gerçekliğinden kopuk, Türk milletinin dinî değerlerine gereğince hassasiyet göstermeyen hoyratça davranışlarının da katkısı önemsenmelidir.

Türkiye’de siyasal İslamcılarının toplumsal zeminlerinin bu denli genişlemesinde uluslararası aktörlerin etkisi kadar laikçi çevrelerin Türkiye’nin toplumsal gerçekliğinden kopuk, Türk milletinin dinî değerlerine gereğince hassasiyet göstermeyen hoyratça davranışlarının da katkısı önemsenmelidir.

Teoriden pratiğe geçişin her zaman beklenmedik sancılı sonuçları vardır. Türkiye özelinde baktığımızda İslamcılığın son zamanlarda çok ciddi bir söylem ve eylem açıklığı yaşadığı; giderek liberal bir kimliğe doğru kaydığı görülmektedir. Bu çalışma günümüzdeki İslamcı kesimlerde giderek artan liberal tonlamaların İslamcılık ve Türkiye açısından ne anlama geldiğini sorgulamayı, eğer bir eksen kayması söz konusu ise bunun mahiyetine ilişkin bazı çözümlemelerde bulunmayı amaçlamakta ve elbette başlıktaki soruyu sormaktadır: Nereye gidiyorsun? Burada “Nereye gidiyorsun?” sorusunu haklı kılan gerekçe, İslamcılığın kendi ekseninden koparak liberalizme yaklaşmasıdır. Elbette dincilikten liberalliğe, Doğu’dan Batı’ya, Asya’dan Avrupa’ya kayışı ile zihniyette belli kopuşlar ve yeni şekillenmeler arasında birbirini besleyen karşılıklı bağımlılık ilişkisi vardır.

Peki, zihniyette bu tür kaymalar niçin yaşanır? Neden bir zamanlar ak olan kara, batıl olan hak, çirkin olan makul gözükmeye başlar? Niçin farklı zihnî setler referans noktası olarak alınma gereği duyulur? Üç temel neden gösterilebilir. Birincisi, o güne kadar size olay ve olguları yorumlamada rehberlik eden zihnî çerçevenizin bazı olguları artık açıklayamadığını görürsünüz, düşünce sisteminizde anormaliteler ve tıkanmalar yaşarsınız ve yeni bir eksene hareket edersiniz. Bu anlaşılabilir hatta kendi içinde ahlaki olarak yorumlanabilir bir durumdur. İkinci kırılma veya eksen kayması sebebi ise prag-

matizmdir. Bireysel veya topluluk yararları adına “yatırım yaptıkları” zihniyet cenahından beklemediklerini bulamayanlar yine aynı nedenlerle başka cenahlara yelken açarlar. Özellikle idealizmden izole bir yaşam tarzını referans alanların başvurdukları bir yöntemdir bu. Bu durumun dahi anlaşılabilir bir yönü ve kendi ahlaki yorumu vardır. Üçüncüsü ise zihniyet mutantlaşmasının sonucunda doğan eksen kaymasıdır. Buna kayma bile denmez aslında. Bu; kopma, dağılma veya tür bozulmasıdır. Bu cenahın söyleminde dönemsellik ve güce yaslanarak güç elde etme kurnazlığının getirdiği sefihlik hâkimdir. Yeri geldiğinde muhafaza-kâr, yeri geldiğinde liberal; bazen İslamcı bazen the-ist; hem evrenselci hem etnikçi; söylerken Doğu tüketirken Batı; güçlüyken ceberut zayıfken nadan... Bu ekolojinin oyuncularında ahlak, söylemlerde tutarlılık aranmaz. Kavramları ve değerleri kaypaktır. Dün ile bugün arasında tesanüt beklenmez, hasılı bazen tevil bazen tezhîp. Tutarsızlığın adı değişme, ürkekliğin uyum, teslimiyetin stratejik ortaklık, vurgunun ise işini bilmek. Kim bunlar, bildiniz mi?

Niçin İslamcılık?

İslamcılık hem Türkiye özelinde hem de dünya genelinde yakından izlenmeyi hak edecek insicamda bir siyasi olgudur. Bu akım Türk siyasetinin beslendiği ana damarlardan biri olarak Türkiye'nin mukadderatında her dönemde etkili olmuştur. Uluslararası arenada ise küreselleşme-emperyalizm karşıtı söyleme en güçlü itirazın yükselebileceği mecralardan biridir. Yanında, karşısında, yakınında veya uzağında olun bu durum değişmez. Bu nedenle İslamcılığın gidişatına ilişkin gözlem ve yorum yapmak her düşünceden aydınının önemli görevlerinden biridir.

İslam medeniyeti, bu muhteşem dinin ortaya çıktığı ilk yüzyıldan bu yana dünya için bir seçenek olagelmıştır. Bu seçenek hiçbir dünyevi kaygıya feda edilemez. Dünyanın hemen her yerinde yayılmış bu din, tarihin her döneminde insanlığa bilim, estetik, mimari ve edebiyat gibi birçok alanda yeni bir soluk sunmuştur. Şimdi bu soylu medeniyet dünya genelinde bir bozgun ve yenilgi sarmalında. Bu nedenle öz güvenini yitirmiş, Batı medeniyeti karşısında bir seçenek olma söylemini kaybetmiş ve kendi evlatlarını liberal düşünceye kaptırmanın ezikliğini yaşıyor. İslamcılık, esasen kendi dinî değerlerini kökten reddeden liberal düşünceye eklemlemeye çalışmakta, emperyal güce bir direnme zemini olmaktan çıkarılarak onun kendisini araçsallaştırmasına imkân tanımakta, kendisine biçilen tali-periferyal rolü gönüllüce kabul etmektedir. İslam'ın fetihçi ru-

İslam'ın fetihçi ruhunun yerini, ruhlarını yaban güçlerin fethine teslim etmiş, müstemleke oluşu strateji sanan bir tezatlar ve tuhafıklar karmaşası yaklaşım almıştır.

hunun yerini, ruhlarını yaban güçlerin fethine teslim etmiş, müstemleke oluşu strateji sanan bir tezatlar ve tuhafıklar karmaşası yaklaşım almıştır. Böylesi zelil bir teslimiyetin karmaşık ve ince ayar örgülemesi hangi mihraklarca yapılmıştır? Bu kurgulamanın sahibi “İslamcılar” değilse hangi mahir ellerdir ve kim içindir? Bu ve benzeri sorulara cevap aramak her Türk aydını için bir sorumluluk olsa gerek.

“İslam-İslamcılık”, “din-dincilik” ayrımı, sosyolojik zeminimizin tabiatı gereği olması gerektiği berraklıkta ortaya konamamakta, bu kavramlar birbirinin yerine kullanılmaktadır. Buna “İslam” adına ve kamu adına, hakkaniyet adına itiraz etmek gerekmektedir. İtirazı ahlaki bir gereklilik olarak kabul ediyoruz. İslam dininin idealize ettiği evrensel ve ebedî kurgulama ile bu dinin mensuplarının zaafı arasında, dini iktidar için araçsallaştırmaktan çekinmeyenler arasında ayırım yapmak ahlaki bir mecburiyettir. O nedenden ötürü bu çalışmada bilinçli olarak “siyasal İslam” veya “İslamcılık” kavramları kullanılmıştır.

Zihniyetteki Kaymanın Kısa Bir Hikâyesi

Burada bazı olgular üzerinden İslamcılığın yaşadığı zihniyet kaymasını tasvir edeceğiz ve bu kaymanın yukarıdaki sınıflandırmadan hangisine tekabül ettiğini okuyucuların yorumuna bırakacağız. Nedir bu eksen kaymasına delalet eden olgular? Birincisi, İslamcı kökenini reddeden AKP’nin giderek belirginleşen liberal söylemi. Bu söylem parti programından AB taraftarlığına, piyasa ekonomisini ve özelleştirmeyi kutsayan ekonomik anlayışa kadar birçok alanda kendini göstermektedir. İkincisi, son yıllarda hemen her platformda (TV, gazete, dergi, Abant platformu vb.) görülen güçlü bir “İslamcı-liberal” dayanışması. Basınımızın ve fikir hayatımızın liberal ama dinin her türlüüne mesafeli kalemleri birden AKP iktidarının en hızlı destekçileri oldular. Burada niyet okumadan, görülene temas etmek gerekir: İslamcılar liberalizmin özgürlük vaatlerini kendi “dışlanmışlık” ve “soyutlanma” algılarıyla yorumlamakta ve bu ittifak üzerinden kendi değerlerini taşıyabileceklerini varsayılmaktadırlar. Öyle mi?

Öyle olmadığı, kökenleri ANAP’ın İslamcı kanadına kadar uzanan, 1990’lı yıllarda ise Refah Partili belediyeler ve hükümet ortaklıkları ile filizlenen en son da AKP iktidarı döneminde belirginleşen “İslamcı burjuvazinin” giderek kökenlerinden kopuklaşan yaşama biçiminden gayet sarıh bir şekilde görülüyor. Artık kanaat, israftan kaçınma, dünyaya tamah etmeme gibi temel ilkelerin yerini “puro için İslami holding sahipleri” ve “markalı başörtüler” almaktadır. Markalı başörtü bir simgeden daha fazla bir şey değildir elbette; ama baştan aşağı yeniden şekillenen bir hayat tarzının habercisidir. Takısı, makyajı, çantası, ayakkabısı, elbisesi ve lüks alışveriş merkezlerinin ibadethanelerin yerini aldığı yepyeni bir ekoloji demek. En lüks otellerde haremlik-selamlık havuzu, en muhteşem arabalar. Bu hayat tarzının talep ettiği bazı müesseseler olacaktır elbette. Örneğin şimdi “İslami bankalar” da var ve bu durum en tutucu İslamcı profesörlerin bile artık

faizi haramdan çıkarmaya yönelik formül arayışlarını getiriyor beraberinde. Eskiden kapital İslamcılarının elinde değilken "Faizin her türlü haramdır." fetvasını vermek kolaydı. Şimdi eldeki kapitalin yekûnu büyük. Bir günlük faiz geliri dudak uçurtucu. Hayır kuruluşları için toplanan paralar bile gecelik faize veya değişik "yatırım araçlarına" konu oluyor. Sonra bu paralarla "İslami holdingler" kuruluyor. Hayırseverlerin yerini "sponsorlar" alıyor. İslam kendini yeniden tanımlıyor sanki. İslami hayat ve kavramlar giderek liberalizmin dilinden konuşmaya başlıyor. Nasıl oldu da İslamcı kesimde son 15-20 yılda böylesine bir mutasyon gerçekleşti? Daha öncesinde dünyayı değiştirmeye talip olanların değişen dünyanın peşinden koşmadaki heveskârlıkları hayrete şayan. Ali Şeriatî'den, Mevdudî'den, Seyyid Kutup'tan Adam Smith'e, Hayek'e ve Friedman'a kayıştaki hız gerçekten baş döndürücü. Afganistan'dan, İran'dan AB'ye ve Amerika'ya hicretin hikâyesi de aynı hız ve tuhaflıkta tecelli etti zahir.

Dünyada yaşanan hızlı gelişmelerin Türkiye'ye yansımaları, özellikle de kendini küresel güç odaklarına eklemeye çalışarak hâkim güce göre konum alan hareketler üzerindeki etkileri çok derin ve yıkıcı olmaktadır.

Keşke bu "dönüşüm" bilinçli bir tercihin tezahürü olsa. O zaman kendi estetiğini de oluşturur ve bu denli göz ve beyin tırmalamazdı. Açıkça görülüyor ki burada sözü edilen şey kentlileşmeden ve refaktan kaynaklanan bir estetik kaygı değil. Zira estetik, imbibiklenmiş ve içselleştirilmiş derin bir kültürel arka planı talep eder. Hâlbuki karşımızdaki resim sığ bir dünya görüşünün kapital karşısındaki mağlubiyetidir. Özneden nesneye geçiştir. Liberalizmi vektör olarak kullanma niyetiyle çıkılan yolda liberalizmin Doğu'da ve az gelişmiş havzalardaki vektörü hâline gelmektir. İslamcılık gerçekten seçenek olma iddiasından külliyen vaz mı geçiyor ne? Fukuyama ve Huntington mutlu bir şekilde kehanetlerinin gerçekleştiğine dair ipuçlarını biriktirmeye devam ediyor.

Kopma aslında kimliksizleşmedir. İktidar nimetlerinden nemalanmanın getirdiği çok hızlı bir zenginleşme sürecinde öykünmeden ve ilkelerden kopuk savruk yaşantılardan söz ediyoruz. Çırağan Sarayı'nda kadim dostlarımız Şansölye Shröder ile muhterem Berlusconi ile yenen "iftar yemeği" bize başka ne söyletir? "İftar yemeğinin" tıpkı Noel gibi dünyevi bir ritüele dönüştürülmesi İslam'ın dünyevileştirilmesi çabalarıyla nasıl da uyum gösteriyor. Bu debdebeli hayatın "sadakası" da unutulmuyor elbet. Kameralar eşliğinde apansız kapısı çalınan fakir bir gecekonduya yemek yemeden açılan "iftarlar" var hamdolsun. Sağ elin verdiğini sol el bilmemeliymiş öyle mi? İftar çadırlarındaki debdebeli "sponsor reklamları" ne ola? Protestan İslam kapımıza mı dayanmış ne? Avrupa Protes-

tanlığa geçişte çok çalkantılar yaşadı, savaşlar gördü. 30 Yıl Savaşları ile kuraklık ve hastalıklar Avrupalının belini büktü. Bunun acısını sonradan Osmanlıdan fena çıkardı. Bizimki Osmanlıdan bize kalan hesaplaşmanın son merhalesi mi yoksa? Bu gidiş nereye?

Dünyada yaşanan hızlı gelişmelerin Türkiye'ye yansımaları, özellikle de kendini küresel güç odaklarına eklemeye çalışarak hâkim güce göre konum alan hareketler üzerindeki etkileri çok derin ve yıkıcı olmaktadır. Gücün eksenine göre yeni konum alabilme esnekliğinin ön şartı ise "katı ideolojik kalıpların" dışına çıkabilmek, değerler manzumenize sırtınızı dönebilmek, kendinizden kopabilmektir. Bu değişimin dalga boyu ve şiddeti korkunç!

Burada hazin olan bir başka nokta ise İslamcılığın "bireyi Tanrı kuralları ile kuşatılmış, hayatının her an ve aşamasını bu kurallara göre tanzim etmesi" ilkesinden "bireyin tanrısal ve diğer her türlü feodal kuşatmalardan azade kılması"³ temelli bir anlayışa göçüdür. Bu göçte birey yine elbette Tanrı ile kendi ilişkisini belirleme özgürlüğüne sahip olacaktır. Ancak bu sadece bireysel bir tercih olarak kalmak, bu bağlamda hiçbir toplumsal kurgulamaya kalkışmamak anlamına gelecektir. Örneğin Müslüman bir bireyin ateizme veya eşcinsel evliliğe karşı çıkma hakkı elbette vardır; ancak bunun için toplumun tümünü kapsayacak sınırlamalar getirme hakkı yoktur. Bu ayrışmanın iki yanında da tutunmaya çalışan bireylerde çoklu kişilik ve elbette tutarsızlık belirtileri had safhada. "Bir yanım liberal ve bir yanım hâlâ İslamcı." diyebilmek hangi ruhsal yıkıntıyı getirir beraberinde?

Aslında İslami ve liberal anlamda "birey kavramı" ontolojik olarak birbirinden çok farklılık gösterir. Birinde sürekli olarak toplumsallığı öne çıkaran, veren, itaat eden, tasarruf eden, başkalarını gözetken bir bireyden söz ederken diğerinde "fayda maksimizasyonu rasyonalite" olarak algılayan, kendini evrenin merkezine koyan ve her bir bireyin kendi rasyonalitesince hareket etmesi durumunda toplumsal rasyonalitenin de kendi optimumunu bulacağını varsayan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temelinde ise tanrısal kuşatmadan kopmak, yani özgürleşmek gelmektedir. Demek ki burada özgürlüğe atfedilen anlam da derin farklılıklar göstermektedir.

Eğer İslamcılar liberalizmi gerçekten bazı bastırılmış taleplerini dile getirmede bir taşıyıcı olarak düşünüyorlarsa "Ant olsun ki büyük bir yanlış içerisindedirler". Çünkü liberal kurgulama sahip olduğu güçlü felsefi ve teorik derinlikle bu tür basit takiyyeci atraksiyonlara kurban olmayacak güçte bir örgülemedir.

Eğer İslamcılar liberalizmi gerçekten bazı bastırılmış taleplerini dile getirmede bir taşıyıcı olarak düşünüyorlarsa "Ant olsun ki büyük bir yanlış içerisindedirler".

Bu buluşmadan galip çıkacak olan, İslamcıların kısa dönemli ve teorik derinlikten yoksun girişimleri olmayacaktır. Zamanla nasıl başkalaştıklarını, “Değişerek geliyoruz, gelişerek değişiyoruz.” yanılısamasının özünde bir “mutantlaşma” olduğunu hep beraber gözlemliyoruz. Yukarıda bunun örnekleri verildi zaten⁴.

Kopuştan Zıtlığa Rücu: Türkiye’de İslamcı-Liberal İttifakı

Yukarıda İslam ile liberalizmin öncelik ve önermeleri arasında karşılıklı olarak dışlayıcı bir mahiyet olduğuna kısaca değinmiştik. Buna rağmen Türkiye’de bu iki kesim arasında son zamanlarda oldukça güçlenen bir ittifak olduğu gerçeğini de ortaya koymuştuk. Şimdi yine liberalizmin İslam özelinde din ile olan ilişkisine daha yakından bakacağız. Şunu belirtmek gerekir ki liberalizm esas itibarıyla sadece İslam’a değil, Hristiyanlığa da ters düşen bir anlayışa sahiptir. Ancak kökenleri Batı olan liberalizmin Hristiyanlık ile olan ilişkisinin görece uyumlu, ama sorunsuz olmadığını vurgulamak lazımdır⁵. Şimdi İslam ile liberalizm arasında onulmaz karşıtlığı biraz daha ayrıntılandırmak gerekir. Bunu yaparken basit bir çıkarsama yeterlidir aslında.

Fukuyama diyor ki:

“... İslam’ın sergilediği güce ve hâlihazırdaki canlanışına karşın bu dinin daha önce kültürel olarak İslami olan alanlar dışında yeni bir başlangıç yapabilecek hiçbir iddiası yoktur. Öyle görünüyor ki İslam’ın fetih günleri sona ermiştir: Belki gafillerden kimi taraftar devşirir; ancak Berlin’de, Tokyo’da veya Moskova’daki genç insanlar için hiçbir makuliyeti yoktur. Ve, her ne kadar yaklaşık bir milyar insan kültürel olarak İslami olsa da bunların liberal demokrasiye kendi topraklarında fikrî düzeyde meydan okuyacak hâlleri yoktur. Aksine, İslam dünyası liberal düşüncelere karşı uzun dönemde çok daha tehdide açık görülmektedir. Zira son bir buçuk asırda liberalizm mühimsenecek sayıda ve güçlü Müslüman taraftarlar kazandı. Günümüzdeki kökteneci canlanmanın kısmi sebebi de liberal ve Batılı değerlerin geleneksel İslami toplumlara karşı oluşturduğu tehdit algılamasının güçlü oluşudur” (Fukuyama,1992: 45-46)⁶.

Burada Fukuyama’nın kehanetlerinin ve tespitlerinin tutarlılığı ve geçerliliğini tartışmayacağız. Küçük bulgulardan muhteşem sonuçlar üretme konusundaki hayal gücünü de sorgulayacak değiliz. Sadece haklı olduğu bir noktaya işaret edeceğiz. İslam ve İslamcılık, liberallik ve liberal demokrasi ile el ele yürütülemez. Bunlar “karşıt” iki duruşa tekabül etmektedir, etmelidir. Bu karşıt iki duruşu Binaz Toprak⁷ şu şekilde netleştirmektedir: *“ Toplumun İslami devletin yasama gücünü de arkasına alarak bireysel hayatı kontrol ettiği bir sistemin liberal demokrasinin doğması için özellikle eksik donanımlı olduğu görülmektedir. Dahası, İslami bir devlette, İslami kanunlara göre ne kadının ne de gayrimüslimlerin statüleri demokratik hakların ve bütün yurttaşların eşit katılımına imkân tanımamaktadır.”*

Aynı yazar yine şu tespitte bulunmaktadır: *“Liberal demokrasi ‘tercih’ demektir, ama sadece kimin yöneteceğine dair değil, aynı zamanda kişilere eşit haklar ve fırsatlar sunan kanunların sınırların içinde kalarak bir kimsenin kendi hayatını şekillendirme*

tercihlerindeki özgürlüğüdür. Liberal demokrasinin bu görüşü İslami bir devlet altında mümkün değildir. Özgürlük mefhumu kişinin devlet baskısına maruz kalmadan özel hayatına ilişkin hususları da kapsamalıdır –örneğin giyinme, dinî kimliği dikkate almadan evlenebilme, cinsiyetini yaşayabilme, içki içme kararı verebilme veya dinî vecibelerini yerine getirebilme”⁸.

Esasen liberalizmin beslendiği membalar ile İslam’ın beslendiklerini karşılaştırmak bile doğru değildir. Bir yanda İslam’ın devlet, toplum, fert kurgulaması; diğer tarafta ise bütün varsayımlarının temelinde “kişisel faydanın maksimizasyonu” yatan ve bireyin istek ve beklentilerini evrenin merkezine yerleştiren liberalizm. Bu iki dünyanın müttefik olabilmesi için birinden birinin kendini yalanlaması, kendinden kopması gerekir. Hangi taraf dersiniz?

İslamcılıktan Liberalleşmeye...

TESEV’ciler⁹ İslamcılarını Niçin Çok Beğeniyor?

Türk toplumunun siyaset ve din alanında genetiğini çözmek için çaba sarf eden ve yöntembilimsel olarak ciddi eleştirileri hak etse de önemli araştırmalara imza atan TESEV’in özellikle AKP iktidarında sergiledikleri performans nedeniyle İslamcılara (bazen muhafazakârlar da diyorlar) özel bir muhabbet beslediği görülmektedir. Bir övgü vesilesi olarak da söz konusu partinin liberal demokrasiyi içine sindirmiş olmasını aşağıda alıntılanan raporda özellikle vurguluyorlar.

“Refah Partisi kapatıldıktan sonra Siyasal İslam’ın geçirdiği dönüşüm, özellikle Adalet ve Kalkınma Partisinin 2002 seçimleri ertesinde izlediği politikalar, “zina krizi”, “türban sorunu” gibi laik çevrelerin hassas oldukları konularda nihai olarak sergilediği uzlaşmacı tutum ve Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ile bütünleşmesi için harcadığı ciddi çaba Türkiye’de 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren tırmanan, 1990’lı yıllarda doruğuna ulaşan laiklik etrafındaki gerginliği büyük ölçüde azaltmıştı. Demokrasiye ve liberal değerlere sadece kendi yandaşlarının sorunları açısından yaklaşan, farklı kesimlerinin hakları ihlal edildiğinde umursamaz görünen, dolayısıyla demokrasi konusunda “takiyye” yaptığına inanılan Refah Partisine kıyasla, AKP liberal demokrasiyi içine sindirmiş bir parti görünümünü arz ediyordu.”¹⁰

Yazarlar İslamcı kanada “kendi sorunlarına gösterdikleri hassasiyeti başka toplulukların sorunlarına göstermeme” gibi kimi eleştiriler de getiriyorlar:

Büyük çoğunluğu Sünni Müslüman olan bir halkın türban ve imam-hatip liseleri hakkında duyarlı tavır sergilerken azınlıkta kalan etnik ya da dinî kimlikler hakkında aynı

Esasen liberalizmin beslendiği membalar ile İslam’ın beslendiklerini karşılaştırmak bile doğru değildir.

demokratik normlara başvurmamasını liberal değerlerle açıklamak güçtür. Bu durum, Türkiye halkının çoğunluğunun demokratik normlardan ziyade “sekte” bir demokrasi anlayışı olduğuna da işaret edebilir. Farklı ifade edecek olursak, “bizden” olanların hakları savunulmakta, “ötekilerin” haklarına aynı duyarlılık gösterilmemektedir¹¹.

Son zamanlarda gündeme getirdiği “açılım” paketi ile AKP’nin bu tür eleştirileri de önemli derecede savuşturduğu görülmektedir. Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkün; ama şu husus anlaşılmalıdır ki özellikle TESEV raporlarında makulleşmenin ve makbulleşmenin ön şartı olarak “liberal” değerlere yaklaşma öne çıkarılmaktadır. Raporlarda bu anlamda bir “eksen kayması” sürekli müspetleştirilmekte, âdeta “İslamcılar için yeni bir yön” önerilmektedir. Daha önceden belirtilen “anlaşılmaz birlikteliğin” ve “eksen kaymasının” sırrı da burada aranmalıdır belki.

Bir not: Burada İslamcılığın ekser kaymasının olumsuzlanması, Türkiye’de İslamcılığın belli sorun ve çelişkileri barındırdığı gerçeğini ortadan kaldırmaz. Ancak, İslamcılığın kendi çelişkilerinden kurtulmasında edinebileceği en son rehberlerden birinin “liberalizm” olduğu tespiti vurgulanmaktadır.

İslamcılık Eleştirilerinin “Meşruiyet” Sorunu

Yukarıda bahsedildiği gibi İslamcılık, kendini eleştirenlerin kullandıkları dilin toplumsal gerçeklikten kopuk olması nedeniyle siyasal anlamda sürekli mevzi kazandı. Türkiye’de İslamcılık “resmî ideoloji” diliyle, “antilaiklik, İran, gericilik, şeriat” gibi kavramlarla “eleştirildi”. Bu eleştiriler katı bir laikçi hatta “ladinî” ideoloji ile ve asla derinlemesine tahlillere ihtiyaç duymayan aşağılayıcı bir dille yapıldığında kamunun geniş bir kesimi üzerinde tersine bir etki yaratarak İslamcılığı “besleyici” gıda hâline geldi. Bu o kadar böyledir ki, siyasal İslam cenahından bu tür eleştiriler oluşsun diye sürekli tahrikçi bir söylem ile saldırganlık-mağduriyet yelpazesinin her kombinasyonunu kullanarak her seçim döneminin bereketli oy harmanına dönüştürülmüştür. Bu eleştirilerin iflas ettiği noktalar ise İslamcı belediyelere atfedilen içkili iş yerlerine ruhsat vermeme, başörtülü olmayanları işe almama, kuran kursları, imam hatipler ve de başörtüsü gibi yapay gündemlerdir. İslamcılığın yaşadığı bunca fikrî ve ameli açmaz karşın bu sığ tartışmalarla ellerine hâlâ her seçim döneminde istismar edebilecekleri bu türden bolca kozlar veriliyorsa burada başka şeyler aramak geliyor insanın aklına. Zira Batılı çıkarları ve değerleri İslam coğrafyasına taşımada Türkiye’deki

İslamcılık, kendini eleştirenlerin kullandıkları dilin toplumsal gerçeklikten kopuk olması nedeniyle siyasal anlamda sürekli mevzi kazandı.

kadar heveskâr İslamcılar başka bir ülkede bulmak mümkün mü bilemiyoruz. Türk siyaset yelpazesinde liberal kanat bile Almancı, ABD'ci ayrımı ile Batı'yı Türkiye'de temsilde seçici davranırken İslamcıların "Bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler." konusunda bu denli sınır tanımayışları birilerinin onları iktidara taşıma konusunda çok daha fazla çaba harcamasına yol açıyor. Komplo teorisi işte!

Oysa İslamcılığı kendi siyasi ve ideolojik çelişkileriyle tahlil etmek gerekir. Din üzerinden yapılan tahlillerde dil hassasiyeti çok daha elzemdir. Eleştirilerin haklı olması yetmez; eleştiride kullanılacak argümanların ve dilin de İslamcıların hitap ettiği geniş kitlenin anlayabileceği şekilde olması gerekir. Dahası, eleştirenlerin kimlikleri de çok önemlidir. Türkiye gerçekliğinden kopuk, halktan kopuk, marjinal kişiler olması durumunda. Bu konuda zengin malzemeler var ...

Sonuç

Liberalizmin "özgürlük alanı" sunan söyleminin çekiciliğine "İslami mağduriyetler" dürtüsüyle kapılıvermek, resmin büyüğünü görememektir. İslamcılar köklerinden koparak bir başka yaban iklime göç ederken farkında olmadan uluslararası siyasi ve ekonomik güçlere eklenerek kapitalizmin sürekli kılmaya çalıştığı bağımlılık ilişkisinin edilgen bir parçasına dönüşmektedirler. Bunun tam zıddı olan kökten dinci İslami akımların İslam medeniyetine verdikleri zarar ne denli büyük ise kendi köklerinden ve gerçeklerinden beslenmeyen bu nev-zuhur siyasi İslam da o denli zararlıdır. İslamiyet hayatı ve evreni anlamlandırmada ve insanlık tarihinin mirasını taşıyan her alanda komünizm, kapitalizmin ve diğer "izm"lerin yaşattıkları tıkanmaları aşmak için ebedî bir seçenek olarak kendi ontolojisi ve epistemolojisi ile varlığını sürdürecektir.

Her kim ki İslamiyet'i liberal değerlerin bir köprüsü, taşıyıcısı hâline getiriyorsa ve bu iki mefhumdan bir birliktelik sağlayabileceğini düşünüyorsa bilinsin ki İslam'ın bir başka sıfatla tamamlanmaya ihtiyacı yoktur. Aslına bakılırsa burada "İslamcılık" dahi iğreti durmaktadır. Yalın ve öz kimliğiyle "İslam" dünyevi heveslere kurban edilmeden en göz kamaştırıcı niteliğiyle parıldamaya devam etsin; üzerine liberalizm, Protestanizm, Vatikan, AB ve ABD gölgeleri düşmesin. ■

Yalın ve öz kimliğiyle "İslam" dünyevi heveslere kurban edilmeden en göz kamaştırıcı niteliğiyle parıldamaya devam etsin; üzerine liberalizm, Protestanizm, Vatikan, AB ve ABD gölgeleri düşmesin.

¹ “-**Quo Vadis**?”-*Nereye Gidiyorsun?* “-“**Eo Romam iterum crucifigi**” -*Roma’ya tekrar çarımha gerilmeye gidiyorum.* Rivayete göre Aziz Peter, Nero döneminde Roma’da Hristiyanlığı yayarken çarımha gerileceği korkusuyla kaçır ve şehri terk eder. Yolda Hz. İsa ile karşılaşır. Peter İsa’ya “Nereye gidiyorsun?” diye sorar ve “Roma’ya, tekrar çarımha gerilmeye gidiyorum.” cevabını alır. Bunun üzerine Peter yaptığından utanır ve kaçmaktan vazgeçer ve şehit olana dek Roma’daki kilisesinde Hristiyanlığı yaymaya devam eder. Daha sonra bu soruyu ölümsüzleştirecek roman ise 1896 yılında Henryk Sienkiewicz tarafından “Quo Vadis” başlığı ile yayımlanacaktır. Romanda, Hristiyanlığın dünyaya yayılmasıyla son bulacak olan Nero Roma’sında hâkim değerlerle Hristiyanlığın ahlaki değerlerinin çatışması işlenir. “Nereye Gidiyorsun?” sorusu bu çalışmada aslında İslamcılarının son zamanlarda Roma anlaşmasıyla kurulan ve “Hepimiz Bizans’ız” ifadesiyle cismanileşen AB ortaklığı konusundaki heveskârlıklarına, kendi değerlerinden kopuşlarına ve kaçışlarına ironik bir göndermedir. Zira İslamcılıktan Liberalizme kayışın da benzeri bir soruyu hak ettiği açıktır. Ancak, her ne kadar Aksiyon dergisi “İnsanlık O’nu bekliyor: Hz. İsa” diye özel sayı çıkarsa da “İsa’nın üçüncü defa çarımha gerilmek için Roma’ya gidiyorum.” diyerek tekrar yeryüzüne avdet buyurması ancak onu Mesih olarak nitelendiren Hristiyanlar için bir beklenti olabilir, Müslümanlar için “Allah dinini tamamlamıştır.” zaten.

² Burada ilginç bir “zıtların aynileşmesi” çelişkisi görülmektedir. “İslam ile İslamcılığın” veya “dindarlık ile dinciliğin” farklı olduğu vurgulamalarının gerekçelerinin hemen tamamı “laiklik ile laikçilik” ayrımı yapılmasını da haklı kılmaktadır. Bu kavramların sonuna getirilen “-cılık” eki onların dar bir ideolojik çerçevede özel bir şekilde yorumlandıklarına ve toplumsallaşmanın yerine bölüşmeyi hızlandırıcı etkiye sahip olduklarına işaret etmektedir. Bu sürtüşmeden toplumsal zemini daha güçlü olan tarafın yarar elde edeceği açıktır.

³ Atayman, V. (2005), **Aydınlanma**, İstanbul: Donkişot Yayınları, s. 87-91.

⁴ Türkiye’de İslamcılarının liberalizme doğru kayışlarının getirdiği fikrî ve ameli açmazlara dair çokça örnek için bakınız Soner Yalçın (2009), **Bu Dinciler O Müslümanlara Benzemiyor**, İstanbul: Doğan Kitap.

⁵ Liberalizm ile Hristiyanlığı uyumlaştırmaya yönelik birçok çalışma olmakla birlikte tartışmalar devam etmektedir. Bu alanda ayrıntılı bir çalışma için bakınız örneğin William L. McLennan, Jr., “Jesus Was a Liberal” (2009), Palgrave Maxmillan. Bu eserde tartışılan önemli konu başlıklarını zikretmekle yetinelim: kürtaj, eşcinsel evlilik, ateistlerle diyalog, bilim, devlet vb. Ayrıca liberalizmin değişik yorumları olduğu, bunlardan kiminin dine tamamen karşı (özellikle de kökenleri Fransız aydınlanmasına dayalı olanlar), kiminin kayıtsız, kiminin iş birlikçi, kiminin ise taraftar olduğuna dair bir tartışma için bakınız Steven H. Shiffirin, “Liberalism and Religion”, (2006) Bepress.

⁶ Burada Fukuyama’dan alıntı yapma gerekçesi kendisinin liberal düşünce akımı içerisinde önemli bir yere sahip olması değil, liberalizmin insanlık tarihinde son örgütlenme biçimi olacağına dair kısıktıcı ifadesidir. İlginçtir, Türk akademik ve düşünce çevrelerinde “hiper küreselci” olarak nitelendirilen Fukuyama’nın eserine atıfta bulunulurken genellikle bu eserin adı “Tarihin Sonu” olarak yazılır. Oysa eserin tam başlığı “Tarihin Sonu ve Son İnsan” şeklindedir. Bu “Son İnsan” kavramı ise tamamen Hristiyanlığın özel bir yorumu ile ilgilidir. Son İnsan İsa Mesih’in yeryüzüne gelmesi ve kıyametin kopmasına işaret etmektedir. Fukuyama bu eserinde özellikle Hristiyan dünyası dışında kalan kültür havzalarının giderek liberal demokrasiye doğru kaydıklarını vurgulamakta ve liberalizm dışı dinî ve dünyevi görüşlerin giderek liberalizme doğru kaymaktan başka seçeneklerinin olmadığını vurgulamaktadır. Burada da tuhaf bir çelişki görülmektedir. Liberalizm gibi kendisini özgürlük ile tanımlayan bir düşüncenin insanlara mutlak ve yegâne gerçeklik olarak dayatılması bizzat seçme özgürlüğünün ortadan kalkması anlamına gelmektedir. F. Fukuyama, “The End Of History and the Last Man”, (1992) Free Press. Yine ilginç bir husus daha var. İslamcı kesimin özgürlükçü yazarlarından Ali Bulaç 24 Temmuz 2006 tarihli Zaman gazetesinde “İsrail’in Filistin ve Lübnan’a düzenlediği saldırı, üç yıldır Amerika’nın Afganistan ve Irak’ta devam ettirdiği işgal ile Avrupa ülkelerinin bütün bu olup bitenlere ses çıkarmaması ile BOP ve elbette yakın ve orta vadede vuku bulması muhtemel gelişmeleri anlamak isti-

yorsak, Fukuyama'nın kafasına takılan sorunun cevabı üzerinde bizim de yoğunlaşmamız gerekir.” tespitinde bulunurken BOP'un eş başkanlığına T.C. Başbakanının hem de İslamcı geçmişi olan bir başbakanın olmasını yorumlamaktan “hassaten mi imtina etti” dersiniz? Bu başkanlığı varsayalım Sayın Demirel, Baykal veya Devlet Bahçeli üstlenmiş olsaydı bu kesimden yapılabilecek yorumları tahmin edebiliyoruz. Bu da İslamcılarının epistemik sefaletlerinin bir tezahürü. Vahim.

⁷ Toprak, Binnaz, ‘Islam and Democracy in Turkey’, *Turkish Studies*, 6: 2. 2005. s.167.

⁸ age., s.169.

⁹ Türkiye Ekonomik Sosyal Etütler Vakfı, Soros tarafından destekleniyor. Başkan Can Peker'in Zaman gazetesinden Nuriye Akman'a verdiği röportaja göre (21 Eylül 2008) yılda 400-500 bin dolar alıyorlar, Açık Toplum Enstitüsünden. Vakfın Yüksek Danışma Kurulunda görev alanlardan bazıları: İshak Alaton, Kemal Derviş, Tosun Terzioğlu, Cüneyd Zapsu, Hüsnü Özyeğin, Bülent Eczacıbaşı, Murat Vargı, Tarhan Erdem. Vakıf Türkiye'yi AB ve ABD ile uyumlaştırma çabası içerisinde, ara sıra İslamcı çevrelerle küçük sürtüşmeler yaşasa da genelde iktidardan yana tavır sergiliyor.

¹⁰ A. Çarkoğlu ve B. Toprak “Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset”, s.15, (2006) TESEV Yayınları.

¹¹ age., s.27.